

TROIZEN, TEMPEL DES HIPPOLYTOS (?)
 ZUR INTERPRETATION DES TEMPELFUNDAMENTS
 von Heiner Knell

Τροιζήνα, Ναός του Ιππόλυτου (;)
 Προς ερμηνεία της θεμελίωσης του ναού.¹

Πάνω από το Ασκληπιείο της Τροιζήνας βρίσκονται τα κατάλοιπα ενός περίπτερου ναού, τον οποίο είχε ανασκάψει ο G. Welter, περίπου τέσσερις δεκαετίες πριν (από το παρόν άρθρο). Ο ανασκαφέας γνωστοποίησε το 1941 ένα λίθο προς λίθο σχέδιο, μαζί με μερικές ανεπαρκείς παρατηρήσεις του ευρήματος.² Ο Welter ταύτισε το οικοδόμημα με το γνωστό από τον Πausanias 2.32.1 ιερό του Ιππόλυτου³ και παρουσίασε μία επιτόλαιη αποκατάσταση της κάτοψης του ναού. Σύμφωνα με την αποκατάσταση αυτή ο ναός είναι περίπτερος με 6 x 11 κίονες πάνω σε τρίβαθμη κρηπίδα, καθώς και έναν "πλωτό" σηκό μέσα στην περίσταση. Ακόμα υπάρχουν ένας πρόναος, ένας κύριος χώρος και ένας εντελώς κολοβωμένος οπισθόδομος. Αυτά είναι τα περιορισμένα στοιχεία που μπορούν να εξαχθούν από τη δημοσίευση του Welter.

Λόγω όμως της κακής κατάστασης διατήρησης το εύρημα επιδέχεται περαιτέρω ερμηνείας, μπορούν να γίνουν επιπλέον παρατηρήσεις, βάσει της μελέτης των κατά χώραν καταλοίπων του ναού.⁴

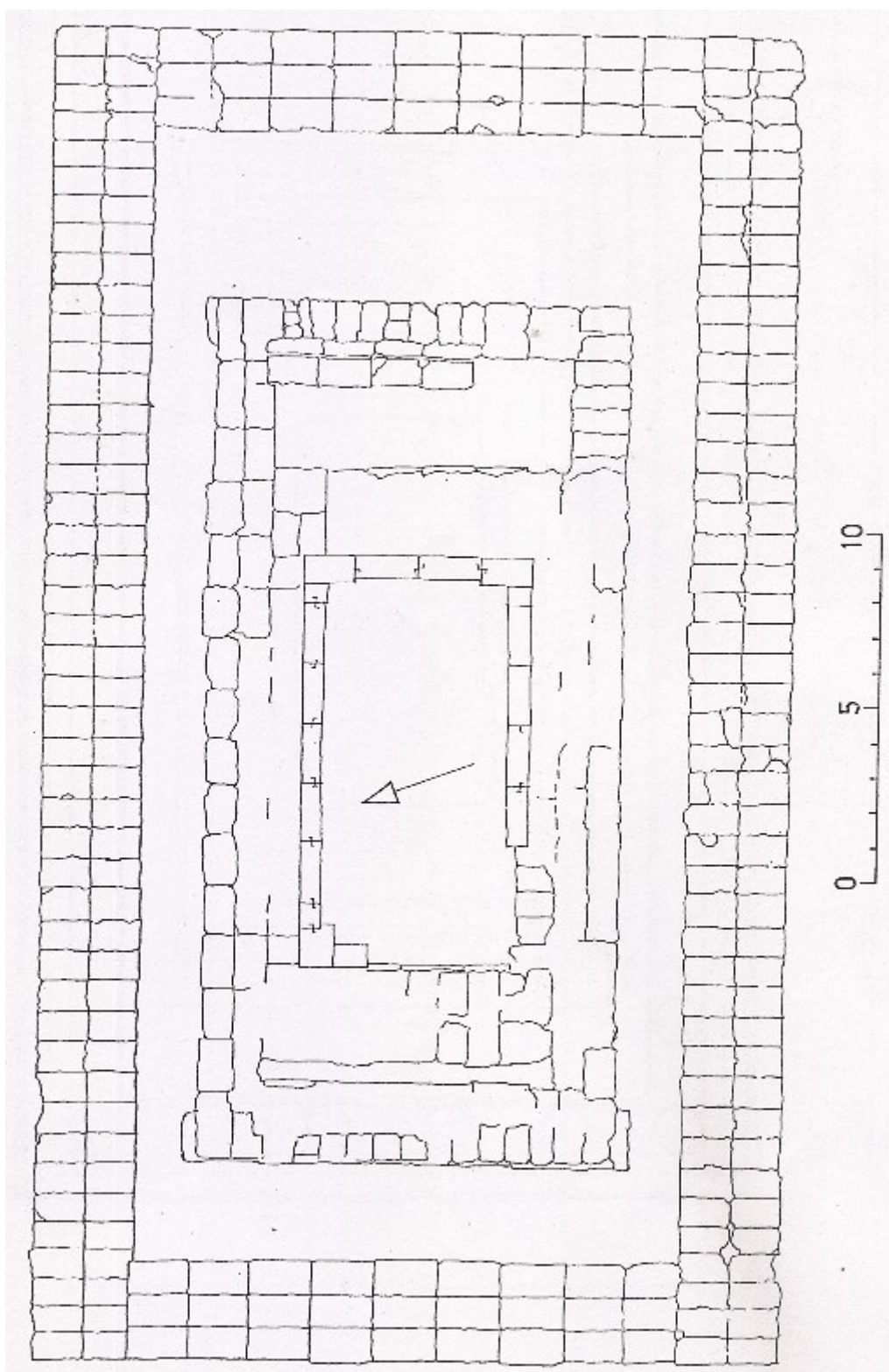
Όπως προκύπτει από μία σύγκριση με το σχέδιο του Welter, η κατάσταση των ερειπίων του ναού έχει χειροτερεύσει από τότε που ανασκάφτηκαν, συγκεκριμένα τα κατάλοιπα που κατά την τελευταία επίσκεψη του Knell είχαν καθαριστεί καλά. Εμφανείς ήταν εκτός από λίγους δόμους τα σωζόμενα θεμέλια της περίστασης, όπως και η θεμελίωση του σηκού. Τα θεμέλια ήταν από ορθογώνιους πωρόλιθους, των οποίων η άνω επιφάνεια, λόγω της διάβρωσης από τις καιρικές συνθήκες είχε εκτεταμένες θραύσεις και μετακινήσεις. Γι' αυτό το λόγο τα ίχνη συνδέσμων/εντορμιών που είχαν καταχωρηθεί από τον Welter δεν μπορούσαν να διακριθούν πια από τον Knell.

1 Η μελέτη αποκατάστασης του ναού έγινε στο Habilitationsschrift des Verf. του Τομέα Αρχιτεκτονικής του TH Darmstadt στο WS 1970/71.

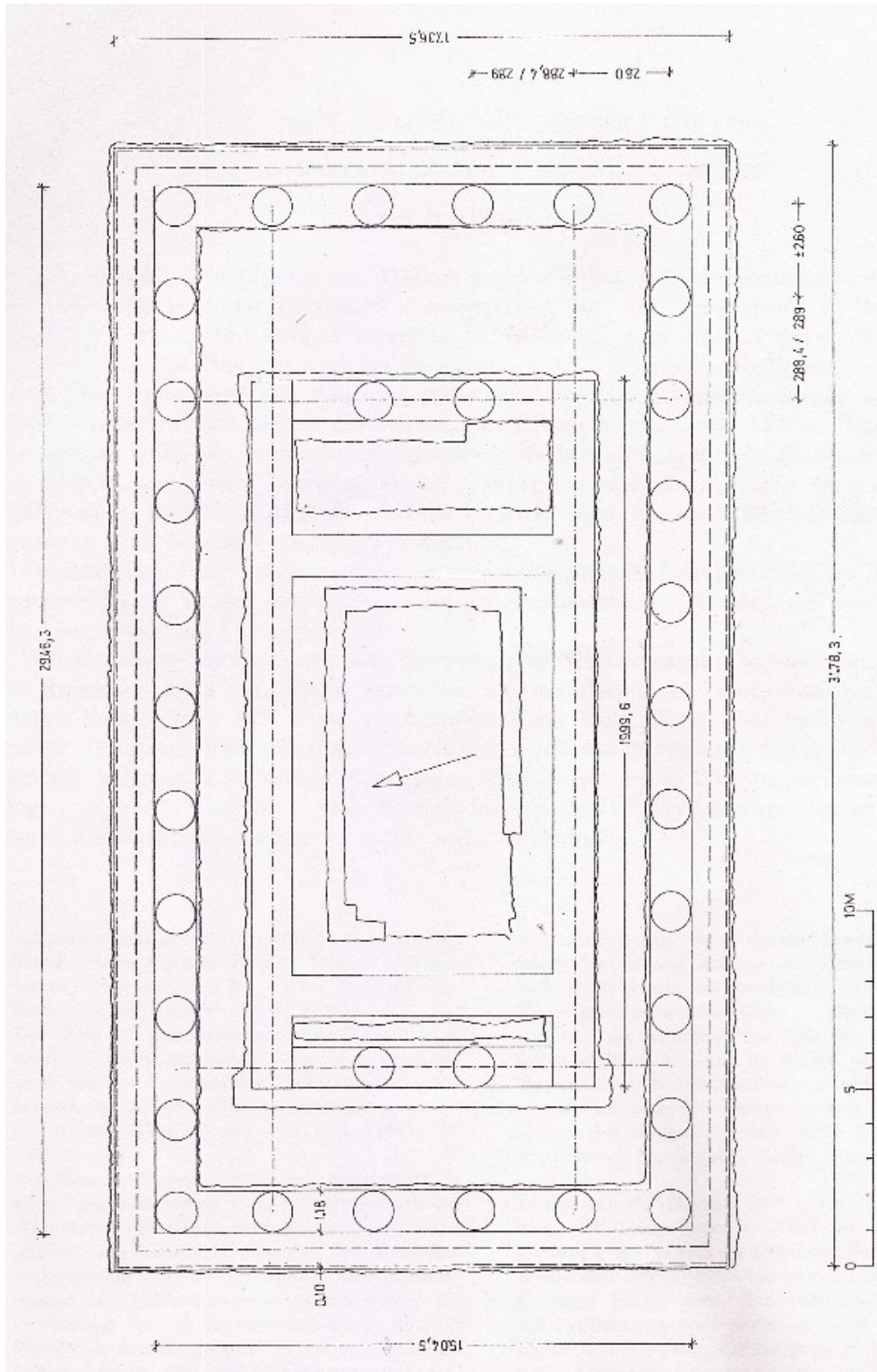
2 G. Welter, Troizen und Kalauria (1941) 37. Πιν. 20a. b.

3 Το όνομα φαίνεται αμφίβολο στον Knell. Ο Pausanias αναφέρει μεν το ιερό του Ιππόλυτου με ένα ναό για τον ήρωα, απαριθμεί όμως και άλλα ιερά για την Αφροδίτη και τον Απόλλωνα. Ο Welter δεν μπόρεσε να ταυτίσει το ναό του Απόλλωνα. Συνεπώς η απόδοση των θεμελίων του ναού σε ένα ιερό του Ιππόλυτου είναι υποθετική. Αμφίβολη φαίνεται η ταύτιση και για τον λόγο ότι συνήθως τέτοια κτίρια αφιερώνονται σε θεούς και όχι σε ήρωες. Στον Knell δεν είναι γνωστός κανένας άλλος δωρικός περίπτερος ναός, ο οποίος να έχει αποδοθεί με ασφάλεια στη λατρεία κάποιου ήρωα. Επιπροσθέτως στα χρόνια του Pausanias οι ίδιοι οι Τροιζήνιοι δε γνώριζαν καλά ποιο μνημείο ανήκει σε ποιον, όπως προκύπτει από τη σύγχυση ενός αγάλματος του Ασκληπιού φιλοτεχνημένο από τον Τιμόθεο, με άγαλμα του Ιπολλύτου. Βλ. περισσότερα στο Welter ο.π. 27.

4 Κατά τα έτη 1969 και 1975 δόθηκε η ευκαιρία στον Knell να μελετήσει τα κατά χώραν κατάλοιπα του ναού. Μετά από αυτό δημιουργήθηκαν οι προτάσεις αποκατάστασης που ακολουθούν. Μαζί με αυτά δεν υπήρχε λόγος ύπαρξης των ανεπαρκών σχεδίων, αλλά πλήρης μελέτη του υπάρχοντος υλικού. Μάλλον επιδιώκουν κατά τη γνώμη του Knell να υποδείξουν αξίες αναφοράς πτυχές του σχεδίου του ναού.

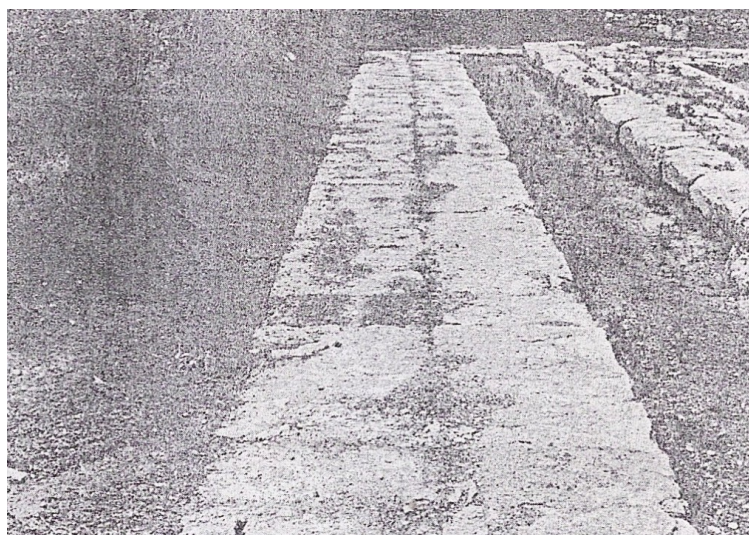

Εικ. 1. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (;) Σχέδιο λίθο προς λίθο (διορθωμένο).

Εικ. 2. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (;) Αποκατεστημένη κάτοψη (διορθωμένο).

Τα θεμέλια της περίπτωσης σώζονται μέχρι το ύψος της ευθυνηρίας. Το σωζόμενο επίπεδο του σηκού βρίσκεται 36 με 38 εκ. ψηλότερα από το σωζόμενο επίπεδο της περίπτωσης. Οι λίθοι των θεμελίων είναι γενικά προσεκτικά επεξεργασμένοι και με καθαρές γωνίες, έτσι ώστε να μπορούν να εφάπτονται ακριβώς ο ένας πάνω στον άλλον. Η διαστασιολόγησή τους έγινε ωστόσο με λιγότερη επιμέλεια, διότι οι διαστάσεις κάθε λίθου ξεχωριστά διέφεραν εν μέρει, χωρίς φανερό

Εικόνα 3. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (;) Νότιο θεμέλιο της περίπτωσης από ανατολικά.

λόγο.

Όπως προκύπτει από την κάτοψη του Welter, οι λίθοι ήταν τόσο κουνημένοι, που στις μακρές πλευρές τις κιονοστοιχίες, έδειχναν προς τα έξω. Μία κατά προσέγγιση σειρά σχηματίσθηκε κατ'αυτόν τον τρόπο, ώστε κάθε λίθος να είναι ίδιος σε μήκος και σε πλάτος. Μόνο και μόνο στις άκρες παρουσιάζεται ευδιάκριτη απόκλιση, αφού η γωνιακή συναίρεση είχε επιπτώσεις στη στρώση της ευθυνηρίας.⁵ Από αυτό συνεπάγεται ότι το κτίριο αποκαθίσταται ως δωρικός περίπτερος ναός.

Η αποκατάσταση του σχεδίου (εικ. 2) και η επανάκτηση καθαρών μετρήσεων, δυσκολεύτηκε από τις καθιζήσεις του εδάφους και την μετατόπιση της θέσης των θεμελίων. Γιαυτό το λόγο δεν έχει σημαντικό κόστος το ποιοι ακριβώς λίθοι δε βρίσκονται ακριβώς κατά χώρα. Οι συνολικές μετρήσεις που είχαν ληφθεί ως σήμερα λένε πολύ λίγα για την αρχική κατάσταση του μνημείου. Δίνουν μόνον τη μισή εικόνα του συνόλου: Στη νότια πλευρά, η οποία σώζεται καλύτερα από όλες το σημερινό μήκος του ναού φθάνει τα 31,87 μ., στη βόρεια 31,96 μ., ενώ το πλάτος είναι στα ανατολικά 17,57 μ. και στα δυτικά 17,44 μ.

Η θεμελίωση της κιονοστοιχίας σώζεται κάθε φορά στις πλευρές, σε δύο σειρές λίθων, οι οποίοι βγαίνουν προς τα έξω και στην πρόσθια πλευρά σε τρεις σειρές λίθων, όπου πάλι βγαίνουν προς τα έξω. Αυτό που φαίνεται από την κάτοψη είναι ότι τα θεμέλια του σηκού σώζονται σε κακή κατάσταση και δεν είναι κανονικά (;)

5 Βλ. παρακάτω τις παραπομπές 6 και 7.

Η γραμμή των θεμελίων της περίπτωσης είναι στο ανατολικό μπροστινό μέρος πάχους 2,375 μ. και στο δυτικό μπροστινό μέρος 2,333 μ. στη βόρεια πτέρυγα 2,460 μ. και στη νότια πτέρυγα 2,335 μ.

Η θεμελίωση της περίπτωσης παρέχει την καλύτερη ένδειξη για μία απόπειρα αποκατάστασης του σχεδίου. Οι λίθοι στη νότια και ανατολική πλευρά (εικ. 3, 4) σώζονται καλύτερα και μπορούν να δώσουν τις συνολικές διαστάσεις του ναού. Προσθέτοντάς τους προκύπτει πλάτος ναού στα 17,365 μ.⁶ και ένα μήκος των θεμελίων του ναού 31,783 μ.⁷

Εικόνα 4. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (:) Ανατολικό θεμέλιο της περίπτωσης από νότια.

Οι μετρήσεις του μήκους και του πλάτους επιβεβαιώθηκαν και από τη μέτρηση του άξονα κατά μήκος και του άξονα κατά πλάτος του ορθογωνίου παραλληλογράμμου των θεμελίων.⁸ Παρά τις αποκλίσεις σε μεγάλο βαθμό στις μεμονωμένες μετρήσεις, είναι δυνατή η εξαγωγή μίας τεκμηριωμένης κάτοψης βασισμένης στη θεμελίωση. Η πρόσθια πλευρά ης περίπτωσης διέθετε 6 κίονες. Από τους λίθους της θεμελίωσης είναι πιθανή η τοποθέτηση των κίωνων, διότι για 6 κίονες το μεταξόνιό τους πρέπει να αντιστοιχεί με 2 λίθους κάθε φορά. Κάθε δεύτερο λίθο θεμελίωσης αποκαθίσταται η θέση για έναν κίονα.

6 Για την ανατολική πλευρά τα μήκη του κάθε λίθου μετρώντας από νότια προς βόρεια είναι τα ακόλουθα: 1,160 μ., 1,145 μ., 1,335 μ., 1,390 μ., 1,460 μ., 1,455 μ., 1,462 μ., 1,455 μ., 1,475 μ., 1,415 μ., 1,415 μ., 1,310 μ., 1,143 μ., 1,160 μ.

7 Για τη νότια πλευρά τα μήκη του κάθε λίθου μετρώντας από το ανατολικά προς δυτικά είναι τα ακόλουθα: 62,0 εκ., 63,0 εκ., 61,0 εκ., 72,0 εκ., 61,0 εκ., 69,5 εκ., 70,4 εκ., 73,1 εκ., 73,0 εκ., 73,0 εκ., 72,0 εκ., 73,0 εκ., 72,8 εκ., 73,2 εκ., 72,4 εκ., 72,0 εκ., 73,0 εκ., 72,0 εκ., 73,0 εκ., 73,0 εκ., 73,0 εκ., 73,0 εκ., 73,0 εκ., 71,5 εκ., 73,5 εκ., 71,8 εκ., 72,6 εκ., 73,0 εκ., 72,5 εκ., 72,5 εκ., 71,5 εκ., 72,0 εκ., 74,2 εκ., 73,0 εκ., 73,0 εκ., 72,5 εκ., 72,0 εκ., 70,8 εκ., 71,5 εκ., 66,0 εκ. Για του τελευταίους πέντε λίθους δεν μπορεί να ληφθεί ακριβής μέτρηση, συνολικά όμως δίνουν από τη ΝΔ γωνία μήκος 3,310 μ.

8 Η αλυσίδα μετρήσεων που λήφθηκε στον κατά μήκος άξονα των θεμελίων του ναού από τα ανατολικά προς τα δυτικά είναι: 2,375 μ., 4,060 μ., 1,430 μ., 2,760 μ., 2,070 μ., 9,870 μ., 2,100 μ., 52,0 μ., 1,840 μ., 2,425 μ., 2,333 μ. Η αλυσίδα μετρήσεων που λήφθηκε στον κατά μήκος άξονα των θεμελίων του ναού από τα βόρεια προς τα νότια είναι: 2,460 μ., 1,500 μ., 2,060 μ., 5,310 μ., 2,230 μ., 1,470 μ., 2,335 μ.

Ξεκινώντας από τη μέση του λίθου προκύπτουν τα διαδοχικά μεταξόνια από τα βόρεια προς τα νότια: 2,6025 μ., 2,8825 μ., 2,9170 μ., 2,9100 μ., 2,589 μ. Ανάλογα τοποθετούνται και οι κίονες πάνω από τα θεμέλια των θεμελίων των μακρών πλευρών, όπου τέσσερα πλάτη λίθων ισοδυναμούν με ένα μεταξόνιο: 2,6850 μ., 2,9100 μ., 2,8940 μ., 2,9200 μ., 2,8930 μ., 2,9060 μ., 2,9050 μ., 2,8830 μ. Το δέκατο μεταξόνιο της πλευράς από την ΝΔ γωνία, δεν μπορεί να αποκατασταθεί με τον παραπάνω τρόπο, λόγω της κακής κατάστασης διατήρησης των θεμελίων στο σημείο αυτό.

Εικόνα 5. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (;) Θεμέλιο του σηκού από ανατολικά.

Σε κάθε όμως περίπτωση είναι σαφές ότι οι μακρές πλευρές του ναού πρέπει να αποκατασταθούν με 11 κίονες. Επιπλέον είναι ξεκάθαρο ότι το κανονικό μεταξόνιο είναι μεταξύ 2,88 μ. και 2,90 μ. Είναι πιθανό να υπάρχουν σταθερές (;) ανωμαλίες στην κρηπίδα και το στυλοβάτη. Οι διαστάσεις του στυλοβάτη έχουν επίσης αποκατασταθεί με μεγάλη ακρίβεια, διότι σύμφωνα με την έως τώρα αποκατάσταση της περίπτωσης η στρώση του στυλοβάτη πρέπει να αντιστοιχεί με τη στρώση των θεμελίων. Συγχρόνως ξεχωρίζει ότι οι γωνιαίοι λίθοι κάθε πλευράς έχουν ακριβώς το ίδιο μέγεθος ο ένας κάτω από τον άλλο και αυτό ισχύει για τους εξής μεμονωμένους λίθους. - **Ο λίθος των θεμελίων στο μέσον της πρόσθιας πλευράς αντιστοιχεί σε μετακίονιο, με τις δύο πλευρές κάθε λίθου, όπου βρίσκεται η θέση για έναν κίονα.** Οργανώνοντας τους υπόλοιπους λίθους του στυλοβάτη καταυτόν τον τρόπο - και μόνο αυτούς που αντιστοιχούν με την αποκατάσταση - τότε ο γωνιαίος λίθος του στυλοβάτη αποκαθίσταται πάνω από τον αρμό ανάμεσα στον πρώτο και τον δεύτερο λίθο των θεμελίων. Από αυτό προκύπτει και το συνολικό πλάτος του στυλοβάτη, από το πλάτος του ναού σε επίπεδο θεμελίων με εξαίρεση του λίθου της γωνίας. Αυτό δίνει την εξής μέτρηση **17,365 μ. - 21,160 μ. = 15,04 μ.** Μεταφερόμενοι στις πλευρές του ναού το μήκος που προκύπτει είναι 29,463 μ. Αυτό αντιστοιχεί σε ακριβώς 100 πόδες,⁹ που επιβεβαιώνει την παραπάνω πρόταση αποκατάστασης.

9 Ο G. Gruben είχε AA 1972, 325 κ.ε. δείξει ότι ο κανονικός αττικός πους είχε αρχίσει από τον 4ο αιώνα π.Χ. να επιβάλλεται και εκτός Αττικής. Για τις ποικίλες σχέσεις Αττικής και Τροιζήνας βλ. περιληπτικά RE VII A (1939) 636 κ.ε. Βλ. Troizen (E. Meyer).

Σε όλες τις τέσσερις πλευρές μένει ένα ποσό 1,16 μ., από την εξωτερική γωνία των θεμελίων, αρκετό για να χωρέσουν ακόμα δύο αναβαθμοί, ώστε να αποκατασταθεί δηλαδή μία τρίβαθμη κρηπίδα. Για το ότι ή κρηπίδα ήταν τρίβαθμη δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία που να το εξακριβώνουν.

Η έως τώρα μελέτη οδηγεί σε ένα κανονικό μεταξόνιο. Όταν από την έξω πλευρά του στυλοβάτη μέχρι την έξω πλευρά των θεμελίων στις τέσσερις πλευρές υπάρχουν ίσα υπόλοιπα

Εικόνα 6. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (;) Θεμέλιο του σηκού από δυτικά.

ποσά, τότε αυτά που ισχύουν για τα ίσα μεταξόνια πρέπει να ισχύουν και για τα υπόλοιπα ποσά, από το οποίο προκύπτει ότι αν αθροιστούν της πρόσθιας και των πλάγιων πλευρών βγαίνει το μήκος και το πλάτος των θεμελίων. Στην περίπτωση αυτή το κανονικό μεταξόνιο υπολογίζεται στα 2,884 μ.¹⁰

Σε μία παρόμοια έρευνα έρχεται και μία ακόμα απόπειρα: Η ελαφρά απόκλιση των διαστάσεων του κάθε λίθου των θεμελίων, επιτρέπουν την υπόθεση ότι οι διαφορές που υπάρχουν στους μεμονωμένους λίθους, συνολικά θα εξισορροπούνταν. Αλλιώς θα ήταν και οι καθαρές αναλογίες των θεμελίων και οι σαφείς διαστάσεις του στυλοβάτη τυχαίο αποτέλεσμα. Αντίστοιχα πρέπει η μέση τιμή όλων των λίθων να αποτελεί καλύτερη ένδειξη για την αποκατάσταση των μεταξονίων, παρά ένας απλός λίθος. - Επιπροσθέτως, στην ανατολική και τη νότια πλευρά μπορούν σε αυτήν την περίπτωση να ληφθούν υπόψιν λίθοι του υπόλοιπου μέρους της θεμελίωσης της περίπτωσης, που οι λίθοι του μπροστινού μέρους μπορούν να υπολογισθούν με τον παράγοντα 2. Συνολικά ο Knell μέτρησε 61 σύνολα (;) λίθων (ή 61 λίθους). Στο σύνολο δίνουν το ποσό των 44,035 μ., δηλαδή η μέση τιμή είναι 72,19 εκ. Αν τέσσερις λίθοι αντιστοιχούν σε ένα μεταξόνιο, τότε αυτό υπολογίζεται σε 2,8876 μ.

Με αυτό το αποτέλεσμα. εξαντλούνται οι δυνατότητες αποκατάστασης της περίπτωσης. Μόνο μία ακόμα υπόθεση μπορεί να προστεθεί. Αφορά στο βάθος/ένταση του στυλοβάτη και με αυτό. με την ένταση/πάχος των κιόνων της περίπτωσης. Από την εξωτερική σειρά του στυλοβάτη μέχρι την εσωτερική άκρη της θεμελίωσης της περίπτωσης υπολείπονται σύμφωνα με την

10 $8 \times 2,884 \mu. = 23,072 \mu. - 31,783 \mu. - 23,072 \mu. = 8,711 \mu.$
 $3 \times 2,884 \mu. = 8,652 \mu. - 17,365 - 8,652 \mu. = 8,713 \mu.$

αποκατάσταση 1,17 μ. με 1,18 μ.¹¹ Αυτό αντιστοιχεί σε 4 πόδες.¹² Για το γωνιαίο μεταξόνιο μένει ένα μήκος των περίπου 2,60 μ., χωρίς αυτό να μπορεί να υπολογισθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια.

Ασυνήθιστος είναι ο σηκός (εικ. 5 και 6). Αυτό ισχύει τόσο για τη σειρά των χώρων, όσο και για το χώρο εντός της περίπτωσης. Σε επίπεδο θεμελίωσης το μήκος του είναι 20,59 μ. και το πλάτος του 9,590 μ. - 9,605 μ. Το θεμέλιο του τοίχου της εισόδου είναι 2,07 μ. και το θεμέλιο του πίσω τοίχου 2,10 μ., είναι συνεπώς κατά προσέγγιση του ίδιου πλάτους, διαφέρουν όμως σαφώς από τα θεμέλια των πλευρικών τοίχων και του θεμελίου του στυλοβάτη του προνάου (;). Το θεμέλιο του βόρειου τοίχου είναι πλάτους 2,06 μ. και του νοτίου τοίχου 2,23 μ. Ο στυλοβάτης του προνάου είναι πλάτους 1,43 μ. και το στυλοβάτης του οπισθόδομου είναι πλάτους 1,84 εκ. Κατά μήκος του σηκού χάνονται τα ίχνη θεμελίωσης τρεις φορές και κατά μήκος του προνάου δύο (;). Σχετιζόμενο με την εξωτερική γραμμή των πλευρών του σηκού βρίσκεται το θεμέλιο του σηκού, εκτός του άξονα του θεμελίου της περίπτωσης.¹³ Το διαφορετικό πάχος του θεμελίου των πλευρών του σηκού ισοφαρίζεται στον εσωτερικό χώρο του σηκού.¹⁴ Ο κύριος χώρος του σηκού πάνω από το θεμέλιο (;) είναι ακόμα 50-60 εκ. μικρότερος. Αυτός αποτελείται από ισχυρούς γωνιώδεις ασβεστόλιθους, υλικό σκληρότερο από αυτό που χρησιμοποιήθηκε για την υπόλοιπη θεμελίωση. Το συνολικό πάχος της σειράς των θεμελίων του χώρου του σηκού πρέπει να αφήσουμε ανοιχτό, καθώς σε αυτό το χώρο πρέπει να συμπληρωθεί μία κιονοστοιχία, η οποία είτε βρισκόταν πολύ κοντά στον τοίχο είτε αποτελούταν από ημικίονες σε επαφή με τον τοίχο.

Εδώ κανείς μπορεί να υποθέσει ένα σχέδιο για τη σχέση του σηκού με την περίπτωση, πηγαίνοντας στην επόμενη σκέψη για αποκατάσταση του σηκού (εικ. 2). Στη βάση του το θεμέλιο του σηκού είναι τέτοιο, ώστε οι πλευρές του θα μπορούσαν να αποκατασταθούν με κίονες από την περίπτωση. Το θεμέλιο του προνάου έχει πάχος μόνο 1,35 μ. - 1,40 μ. Το συνολικό πλάτος του θεμελίου του σηκού ανέρχεται στα 9,59 μ. και ο σηκός, αν υπολογισθεί κανονικά, δε θα επιτρεπόταν να είναι στο εξωτερικό μέρος του τοίχου στενότερος από το άθροισμα των τριών μεσαίων μεταξονίων της πρόσοψης του ναού, δηλαδή 8,652 μ., αφήνοντας μέχρι την εσωτερική γωνία του προνάου (;) λίγο χώρο μόνο για μικρούς τοίχους, ενώ το θεμέλιο θα έπρεπε να προεξέχει στο εξωτερικό μισό μέτρο, το οποίο θα ήταν άχρηστο. Για αυτό το λόγο προτείνεται και η αποκαλούμενη ιωνική αντιστοιχία, σύμφωνα με την οποία ο άξονας των τοίχων του ναού συμπίπτει με τον άξονα των κίωνων της περίπτωσης.¹⁵ Το πάχος των τοίχων δεν μπορεί να προσδιοριστεί με μεγάλη ακρίβεια.

Μία ανάλογη αντιστοιχία μπορεί να αναγνωρισθεί για το πρόσθιο μέρος του σηκού και της περίπτωσης. Η απόσταση από το ανατολικό πρόσθιο μέρος του ναού μέχρι τον εγκάρσιο άξονα του στυλοβάτη του προνάου υπολογίζεται στα 7,15 μ.¹⁶ Η απόσταση από το ανατολικό πρόσθιο μέρος του ναού μέχρι τον άξονα του τρίτου κίονα της πλευράς της περίπτωσης

11 Για την ανομοιομορφία του πλάτους της στρώσης των θεμελίων υπάρχουν επιφάνειες με διαφορετικά πλάτη για το στυλοβάτη (;). Εκεί που πρέπει να φανταστούμε έναν κανονικό στυλοβάτη ... στο δυτικό και το νότιο θεμέλιο.

12 $29,46 \text{ εκ.} \times 4 = 1,1784 \text{ εκ.}$

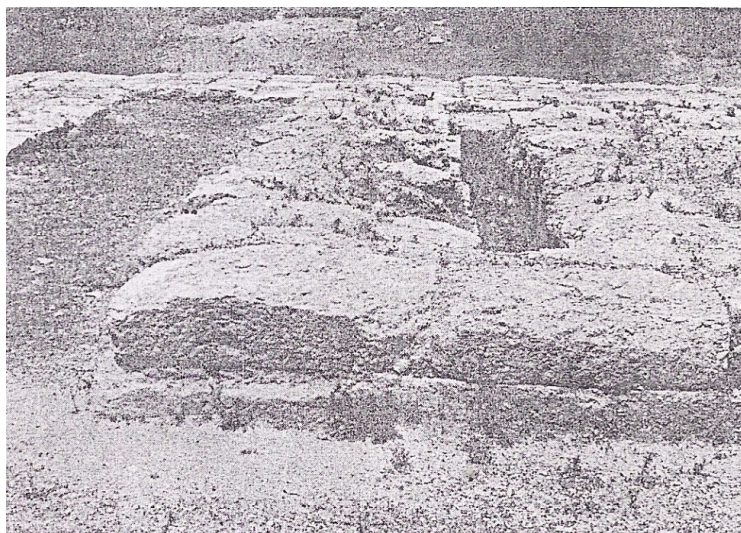
13 Η απόσταση από τη βόρεια γωνία του θεμελίου του σηκού ως την εξωτερική γραμμή του βόρειου θεμελίου της περίπτωσης υπολογίζεται σε $1,500 \mu. + 2,460 = 3,960 \mu.$ Στην απέναντι πλευρά υπολογίζεται η αντιστοιχία απόσταση $1,470 + 2,335 = 3,805 \mu.$

14 Το βόρειο θεμέλιο του σηκού είναι μεταξύ 2,060 (;) 17 εκ. μικρότερο από το νότιο. Για τις αποκλίσεις (1,5 εκ.) βλ. σ.τ. 13 (;).

15 Για τον ορισμό βλ. H. Riemann, *Zum griechischen Peripteraltempel* (1935) 134.

16 $2,375 \mu.$ (ανατολικό θεμέλιο) + $4,066 \mu.$ (απόσταση μεταξύ ανατολικού θεμελίου και προνάου) + 71 εκ. ($1/2$ του θεμελίου του στυλοβάτη του προνάου) = $7,15 \mu.$

υπολογίζεται στα 7,24 μ.¹⁷ Αυτή τη διαφορά της τάξης των 9 εκ. της ευθείας του στυλοβάτη του προνάου μπορεί κανείς με ασφάλεια να τις μετακινήσει, καθώς στον οπισθόδομο, στην ανάλογη θέση σώζεται επεξεργασία (;) για την ενσωμάτωση και αυτά τα ίχνη επεξεργασίας ποικίλουν ανάμεσα σε 8 εκ. και 11 εκ. Για αυτό το λόγο γίνεται οι άξονες και των δύο κίωνων

Εικόνα 7. Τροιζήνα. Ναός του Ιπολλύτου (;) Θεμέλιο του οπισθόδομου από νότια.

εν παραστάσι του προνάου και οι άξονες του τρίτου και του πέμπτου κίονα της περίστασης του ναού να είναι σε ευθεία.

Στην πίσω πλευρά του ναού η απόσταση από τον εγκάρσιο άξονα του θεμελίου των κίωνων του οπισθόδομου μέχρι το δυτικό άκρο του ναού είναι 5,678 μ.¹⁸ και η απόσταση από το μέσον του δεύτερου μεταξονίου της περίστασης στην πλευρά μέχρι το δυτικό άκρο του ναού είναι 5,798 μ.¹⁹ Αντίστοιχα ο κάθε φορά δεύτερος κίονας της περίστασης στο μπροστινό ανατολικό μέρος είναι ο ίδιος με αυτόν των κίωνων του οπισθόδομου (;). Γι' αυτό αποτελεί συγχρόνως μία ένδειξη για το μήκος του σηκού, το οποίο σύμφωνα με την παρούσα πρόταση είναι 19,996 μ., το οποίο αντιστοιχεί σε 68 πόδες.²⁰

Οι αρχές πάνω στις οποίες σχετίζονται ο σηκός και η περίσταση του ναού της Τροιζήνας αναπτύσσονται από το β' μισό του 5ου αιώνα π.Χ. Ξεκινώντας από το Ηφαίστειο στην Αγορά των Αθηνών και εν μέρει στον αρχαίο ναό στο Σούνιο και της Νεμέσεως στο Ραμνούντα.²¹ Το παραπάνω φαινόμενο σχετικά με τους άξονες (;) είχε αρχικά έναν πρακτικό λόγο. Τη ζωφόρο (ή διάζωμα ;) που υπονόμειαν οι κίονες του πτερού (;).²² Στον 4ο αιώνα π.Χ. ανεξαρτητοποιούνται αυτές οι μορφές και οδεύουν προς πιο αφηρημένες, όπως π.χ. συμβαίνει στο ναό της Αρτέμιδος (Λαφρίας ;) στην Καλυδώνα.²³

17 Αυτή η μέτρηση προκύπτει από την προτεινόμενη αποκατάσταση της περίστασης του ναού.

18 2,333 μ. (δυτικό θεμέλιο) + 2,425 μ. (απόσταση μεταξύ δυτικού θεμελίου και οπισθόδομου) + 92,0 εκ. (1/2 θεμελίου στο στυλοβάτη του οπισθόδομου) = 5,678 μ.

19 Ισχύει το ίδιο με την παραπομπή 17.

20 29,4 εκ. x 68 = 19,992 μ.

21 AA 1973, 94 κ.ε.

22 Ebenda 96.

23 Ebenda 448 κ.ε., ειδ. 451

Εδικά το αποκορύφωμα είναι στον οπισθόδομο (εικ. 7). Ανάμεσα στο θεμέλιο του τοίχου του οπισθόδομου και εκείνου του στυλοβάτη υπάρχει ένας ενδιάμεσος χώρος, μόνο 52 εκ. Ένας τόσο συνεπτυγμένος οπισθόδομος (;) δεν έχει σύγκριση. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα απομεινάρι οπισθόδομου (;).

Ο ναός της Τροιζήνας δεν ανήκει στους πιο ποιοτικούς του είδους του. Παρ'όλα αυτά κερδίζει το ενδιαφέρον. Δείχνει ότι το κτίριο έγινε βασισμένο σε αρχές σχεδιασμού, ένα υπολογισμένο σαφές σύστημα αναλογιών του σχεδίου, για το οποίο οι ικανότητες δεν επαρκούσαν για να επιλύσουν τις δυσκολίες. Άρα, π.χ. τα θεμέλια της περίπτωσης έχουν καθαρές αναλογίες 6:11.²⁴ Βάσει των διαστάσεων της περίπτωσης προκύπτει ο αριθμός των κιώνων. Είναι σχεδόν τυχαίο ότι το 1/6 του πλάτους του ναού και το 1/11 του μήκους του είναι σχεδόν με ακρίβεια χρησιμοποιημένα για τον υπολογισμό των μεταξονίων, ενώ το άθροισμα των μπροστινών κανονικών μεταξονίων αστοχεί στο μισό του πλάτους των θεμελίων του ναού. Παράλληλα φαίνεται αναμφίβολα το σχέδιο ενός εκατόμπεδου ναού, ο οποίος ξεκινά από το στυλοβάτη. Επιμελημένες (;) μονάδες μέτρησης των επιμέρους δεν ταιριάζουν πάντα. Άρα υπάρχει μία σύγκρουση, το ότι ο αρχιτέκτονας δεν ήταν σε θέση να χάσει. Το ότι σχεδιασμός της κάτοψης ξεκινά από την αφετηρία του σχεδίου είναι εντούτοις σαφές.

Ο ναός ανήκει στην κατηγορία των αποκαλούμενων συντετμημένων/μικρών (kurz) ναών, οι οποίοι εμφανίζονται πολλές φορές μες στον 4ο αιώνα π.Χ., όπου ταιριάζουν καλύτερα από ότι οι κλασικοί ναοί με την μεγάλη έκτασή τους.²⁵ Κατά συνέπεια αυτή η τάση οδηγεί σε παράληψη του οπισθόδομου, όπως φαίνεται στο ναό του Ασκληπιού στην Επίδαυρο.²⁶ Απεναντίας το σχέδιο του ναού της Τροιζήνας είναι αναποφάσιστο (;).²⁷ Τεκμηριώνει όμως με τον τρόπο του ότι η εποχή στην οποία κυριαρχούσε στη ναοδομία ο δωρικός περίπτερος ναός φθάνει στο τέλος της. Ο ναός κατασκευάστηκε στο β' μισό του 4ου αιώνα π.Χ.²⁸

24 31.783 μ. (μήκος ναού): 11 = 2.89 μ.

2,89 μ. x 6 = 17,34 μ. Αν και αστοχεί ο υπολογισμός των αναλογιών των πραγματικών διαστάσεων, όμως (δεν;) μπορεί κανείς να τις αποδώσει όλες στην εκτέλεση της κατασκευής.

25 βλ. W. W. Wurster, AA 1973, 200 κ.ε. και Verf. AA 1975, 10 κ.ε.

26 βλ. Verf. AA 1971, 206 κ.ε.

27 Δεν τεκμηριώνει μόνον ο ναός της Τροιζήνας στον 4ο αιώνα π.Χ. την αβεβαιότητα στις σχέσεις με τα παραδοσιακά στοιχεία του δωρικού περίπτερου ναού. Κοντόχοντρες αναλογίες παρουσιάζονται σε πολλούς ναούς της εποχής σε μία βασική παρόμοια σύγκρουση.

28 Από τότε που πρωτοαναφέρεται ο ναός χρονολογείται σωστά στην περίοδο αυτή, τόσο από τον Welter (ο.π. 397, εικ. 1) όσο και από τον Φαράκλα (Τροιζηνία, Καλαύρεια, Μέθανα (1972) 34 κ.ε. πιν. 27.